

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи
з навчальної дисципліни
"СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ"
для студентів спеціальності
8.03050501 "Управління персоналом та економіка праці"
всіх форм навчання**

Харків. Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015

Затверджено на засіданні кафедри управління персоналом та економіки праці.

Протокол № 8 від 30.01.2014 р.

Укладач Затеїщикова О. О.

M54 Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни "Соціальна відповідальність бізнесу" для студентів спеціальності 8.03050501 "Управління персоналом та економіка праці" всіх форм навчання / укл. О. О. Затеїщикова. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 32 с. (Укр. мов.)

Подано тематичний план навчальної дисципліни із зазначенням питань і завдань для самоопрацювання. Вміщено тести, питання для самодіагностики, ситуаційні та практичні завдання для засвоєння змісту навчальної дисципліни.

Рекомендовано для студентів спеціальності 8.03050501 "Управління персоналом та економіка праці".

Вступ

Самостійна робота студента (СРС) є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних завдань.

Метою СРС є забезпечення засвоєння в повному обсязі навчальної програми шляхом свідомого закріплення, поглиблення і систематизації набутих теоретичних знань, а також опанування навичок роботи з навчальною і науково-методичною літературою, вміння вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

Формування компетентностей із навчальної дисципліни здійснюється під час аудиторних занять, але для закріплення знань та розвитку компетентностей необхідна самостійна робота з боку студента.

Самостійна робота з навчальної дисципліни "Соціальна відповідальність бізнесу" передбачена навчальним планом підготовки студентів спеціальності 8.03050501 "Управління персоналом та економіка праці".

Для виконання самостійної роботи студенти забезпечуються такими навчально-методичними засобами, необхідними для вивчення навчальної дисципліни: робочою програмою дисципліни, яка розроблена відповідно до нормативної програми Міністерства освіти і науки України; методичними рекомендаціями для виконання практичних завдань, вирішення задач із навчальної дисципліни та під час розробки конкретних реальних ситуацій; опорно-логічним конспектом лекцій, який надається викладачем і розміщений на сайті дистанційного навчання ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Для самостійного опрацювання студентам також рекомендується спеціальна література, періодичні видання, а також посилання на інформаційні електронні ресурси.

Самостійна робота студента може бути ефективною за наявності контролю з боку викладача. Зворотний зв'язок дозволяє викладачу своєчасно отримати інформацію про ступінь засвоєння студентами програмного матеріалу, допомагає отримати додатковий матеріал, який характеризує індивідуальні властивості кожного студента, що позитивно впливає на об'єктивність підсумкової оцінки знань студентів.

Інструментарій забезпечення СРС з навчальної дисципліни наведений у табл. 1.

Інструментарій забезпечення СРС із навчальної дисципліни

Змістові модулі та теми	Інформаційна база	Форма проведення (виконання)	Форма контролю	Ліміт часу	Термін контролю	Критерії оцінки
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти формування системи соціальної відповідальності бізнесу (64 години СРС)						
Тема 1. Поняття та сутність соціальної відповідальності бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк тестів	Огляд законодавчої бази та рекомендованої літератури	Вирішення практичної ситуації та її обговорення на практичному занятті; проведення семінарського заняття за питаннями, поданими на самостійне опрацювання	16	1; 2 тиждень	1; 5 бала
Тема 2. Принципи взаємодії суб'єктів та об'єктів соціальної відповідальності бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк тестів	Огляд основної та додаткової літератури, законодавчої бази	Вирішення за допомогою кейс-методу практичних ситуацій; проведення семінарського заняття за питаннями, поданими на самостійне опрацювання; вирішення практичного завдання "Вплив соціальної відповідальності бізнесу на взаємовідносини з різними групами стейкхолдерів" та його обговорення на практичному занятті	16	3; 4 тиждень	1 бала
Тема 3. Культура та етика ведення бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк практичних завдань для самопідготовки. Банк тестів	Огляд основної та додаткової літератури	Складання етичного кодексу підприємства кожним студентом групи (стереотипне завдання); проведення семінарського заняття за питаннями, поданими на самостійне опрацювання; вирішення практичної ситуації та її обговорення на практичному занятті; підготовка до поточної контрольної роботи	16	5 – 7 тижні	1; 5 бали

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 2. Механізми реалізації соціальної відповідальності бізнесу (64 години СРС)						
Тема 4. Документальне забезпечення соціальної відповідальності бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк тестів	Огляд основної та додаткової літератури	Проведення семінарського заняття за питаннями, поданими на самостійне опрацювання. Конспектування змісту та структури основних документів із соціальної відповідальності; підготовка до підсумкової контрольної роботи (колоквіум)	8	8 – 10 тижні	0,5 бала
Тема 5. Оцінка соціальної відповідальності бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк практичних завдань для самопідготовки	Огляд основної та додаткової літератури	Виконання практичних завдань щодо оцінки рівня соціальної відповідальності на підприємстві; виконання практичних завдань щодо розрахунку показників соціальних інвестицій; підготовка до завдання "Складання соціального звіту на підприємстві", проведення семінарського заняття за питаннями, поданими на самостійне опрацювання; підготовка до поточної контрольної роботи	32	11 – 14 тижні	3; 5 бала
Тема 6. Стратегічні аспекти соціальної відповідальності бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк практичних завдань для самопідготовки	Огляд основної та додаткової літератури	Вирішення практичної ситуації та її обговорення на практичному занятті; питання для самопідготовки	16	15; 16 тиждень	1 бал
Тема 7. Національні моделі соціальної відповідальності бізнесу	Банк питань для самопідготовки. Банк практичних завдань для самопідготовки	Огляд основної та додаткової літератури	Проведення семінарського заняття за питаннями, поданими на самостійне опрацювання; вирішення практичної ситуації та її обговорення на практичному занятті; підготовка до підсумкової контрольної роботи (колоквіум)	8	17 тиждень	0,5 бала

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти формування системи соціальної відповідальності бізнесу

Тема 1. Поняття та сутність соціальної відповідальності бізнесу

1.1. Об'єкт, предмет і завдання навчальної дисципліни.

1.2. Історичні етапи та передумови виникнення соціальної відповідальності бізнесу.

1.3. Категоріальний апарат соціальної відповідальності бізнесу.

Питання для самостійного опрацювання

1.1. Принципи соціальної відповідальності бізнесу.

1.2. Критерії соціальної відповідальності.

1.3. Причини розвитку руху в області соціальної відповідальності.

Література: основна [5; 14; 20]; додаткова [21; 26; 27].

Тестові завдання для перевірки знань

1. Економічна відповідальність – це:

а) орієнтування на отримання допомоги з боку держави в довгостроковому періоді;

б) орієнтування на отримання прибутку в короткостроковому періоді;

в) орієнтування на фінансування інвесторами в довгостроковому періоді;

г) орієнтування на отримання прибутку в довгостроковому періоді.

2. Відмова від дій, які суперечать сутності норм моралі, – це:

а) економічна відповідальність;

б) екологічна відповідальність;

в) правова відповідальність;

г) культурно-етична відповідальність;

д) філантропічна відповідальність.

3. Хто є головним пропагандистом СВБ:

а) НАТО;

б) МОП;

в) ООН;

г) інший варіант?

4. Який із видів соціальної відповідальності спрямований на підтримку суспільства і його окремих груп за допомогою добровільної участі в реалізації соціальних програм:

а) економічна відповідальність;

б) філантропічна;

- в) правова;
- г) екологічна?

5. У якому році вийшла праця Р. Боуена, в якій розглядається, як соціальна відповідальність може поширюватися на майбутнє:

- а) 1953 р.;
- б) 1963 р.;
- в) 1943 р.?

6. Соціально відповідальна поведінка – це:

- а) можливість для організації реалізувати свої потреби в безпеці до стійкості;
- б) можливість підприємства сформулювати потреби для ведення бізнесу.

Тема 2. Принципи взаємодії суб'єктів та об'єктів соціальної відповідальності бізнесу

2.1. Характеристика суб'єктів та об'єктів соціальної відповідальності бізнесу.

2.2. Сутність та складові зовнішньої соціальної відповідальності бізнесу.

2.3. Напрями формування внутрішньої соціальної відповідальності на підприємстві.

2.3.1. Розробка корпоративної культури на підприємстві.

2.3.2. Розробка соціального пакета на підприємстві.

Питання для самостійного опрацювання

2.1. Соціальні права та гарантії персоналу.

2.2. Роль екологічного менеджменту в сталому розвитку суспільства.

2.3. Охорона навколишнього середовища та ресурсозберігаючі технології.

2.4. Додаткові елементи соціального захисту персоналу як складова внутрішньої соціальної відповідальності.

2.5. Впровадження корпоративної культури як складова внутрішньої соціальної відповідальності.

2.6. Розвиток персоналу як складова внутрішньої соціальної відповідальності.

Література: основна [2 – 6; 8; 11; 12; 17; 18]; додаткова [21; 24; 26; 27].

Тестові завдання для перевірки знань

1. Ділову практику щодо власного персоналу відносимо до:

- а) внутрішньої СВБ;
- б) зовнішньої СВБ;
- в) змішаної СВБ.

2. Які бувають форми СВБ:

- а) традиційна, благодійність, меценатство;
- б) традиційна, меценатство;
- в) традиційна, благодійність?

3. Працівники підприємства, власники, місцеве суспільство, соціальна інфраструктура, інвестори – це:

- а) об'єкти СВБ;
- б) суб'єкти СВБ;
- в) пропагандисти СВБ.

4. Екологічна нестабільність, зміни на ринку праці, підвищення ролі персоналу підприємства – це:

- а) передумови виникнення СВБ;
- б) необхідні умови;
- в) наслідки.

5. Можливість для організації реалізовувати свої потреби у виживанні, безпеки, стійкості – це:

- а) соціальна відповідальність бізнесу;
- б) соціальний тренд;
- в) соціально відповідальна поведінка.

6. Що відноситься до внутрішньої СВБ:

- а) навчальні програми;
- б) випуск якісної продукції;
- в) безпека праці;
- г) допомога в ліквідації стихійного лиха?

7. Хто належить до суб'єктів СВБ:

- а) працівники підприємства;
- б) інвестори;
- в) підприємці?

8. Публічний інструмент інформування акціонерів, співробітників, партнерів, клієнтів про те, як і якими темпами, підприємство реалізує в своїх планах розвиток, цілі щодо економічної стійкості, соціального благополуччя та екологічної стабільності:

- а) об'єкти СВБ;
- б) соціальний звіт;
- в) соціальні інвестиції.

9. Скільки рівнів має соціальна активність:

- а) 2;
- б) 4;

в) 3;

г) 5?

10. Що відноситься до методів реалізації СВБ:

а) традиційні;

б) грошові гранти;

в) екологічний менеджмент;

г) благодійні внески;

д) соціальні інвестиції?

11. Споживачі продукції та послуг відносяться до:

а) суб'єктів СВБ;

б) об'єктів СВБ;

в) соціально активних груп.

Тема 3. Культура та етика ведення бізнесу

3.1. Сутність та види культури бізнесу.

3.2. Основні принципи етики бізнесу.

3.3. Стандарти етичної поведінки.

3.4. Розробка етичного кодексу на підприємстві.

Питання для самостійного опрацювання

3.1. Принципи культури ведення бізнесу країн Сходу та Заходу.

3.2. Укріплення та розширення моральних цінностей, як усвідомлена соціальна відповідальність.

3.3. Культура виробництва та можливі протиріччя між соціальними обов'язками та комерційною доцільністю.

3.4. Створення корпоративної культури в підтримку стратегії підприємства.

3.5. Етика бізнесу та "корпоративне громадянство".

Література: основна [1; 2; 9; 15; 19]; додаткова [22; 23; 29].

Практичні завдання для самостійного виконання

У ході роботи над кожною темою навчальної дисципліни на лекціях та практичних заняттях формуються відповідні знання, вміння, навички та компетентності. Самостійна робота студентів дозволяє поглибити та розвинути ці якості. Отже, практичні завдання для самостійного опрацювання включають власне завдання, так і конкретні ситуації, в яких студент повинен проявити весь спектр набутих компетентностей.

Ситуація для аналізу 1. У 1991 році компанія Avon Products збирала інформацію про свого основного конкурента – Mary Kay Cosmetics, збираючи з контейнерів для сміття папери, які були викинуті з штаб-квартири Mary Kay. Дізнавшись про це, представники Mary Kay подали на Avon в суд, однак Avon заявила, що в її діях немає нічого протизаконного. У 1988 році американський Верховний суд опублікував прецедент, згідно з яким сміття, залишене в громадському місці (контейнери стояли поза межами території компанії), не є чією-небудь власністю. Avon навіть надала відеоспостереження виймання сміття з контейнерів.

Запитання:

1. Чи означає відсутність у діях компанії Avon складу злочину те, що її дії відповідають нормам етики? Обґрунтуйте відповідь.

Ситуація для аналізу 2. Лікар компанії стала помічати зростаюче число випадків захворювання емфіземою легенів у робітників, які тривалий час працюють на заводі компанії. Вона повідомляє про це керівництву, і їй пропонують продовжувати реєструвати число подібних випадків, але нікому про це не повідомляти. Наступного року, із збільшенням кількості хворих, вона доходить висновку про наявність зв'язку між застарілою вентиляційною системою на різних ділянках заводу і числом хворих. Вона доводить до відома про це керівництво фірми, і їй знову пропонують продовжувати спостереження, але не проводити аналізів і нічого нікому не говорити, щоб не стривожити робітників.

Запитання:

1. Чи є у неї моральний обов'язок чинити так, як їй наказують?
2. Чи є у неї моральний обов'язок робити будь-що інше, крім того, що від неї потребує керівництво? Обґрунтуйте відповідь.

Ситуація для аналізу 3. Ви прийняли на роботу молодого талановитого юриста, який щойно закінчив юридичну академію, він чудово виконує роботу. Він провів уже кілька консультацій, і клієнти дуже задоволені. Разом із тим, він різкий і неввічливий у спілкуванні з іншими працівниками, особливо з обслуговуючим персоналом. Ви щодня отримуєте такого роду сигнали, а сьогодні надійшла письмова заява від вашого секретаря з приводу його брутальності.

Запитання:

1. Яким чином потрібно врегулювати ситуацію?
2. Які зауваження необхідно зробити молодому спеціалісту, щоб змінити його стиль спілкування в колективі?

Ситуація для аналізу 4. Фірма, що займається економічним консалтингом, з одним із клієнтів співпрацює вже близько півтора роки. Клієнт займається ріелтерським бізнесом, фірма веде їх баланс і здає звітність.

Нещодавно частина співробітників цього клієнта відокремилася і організувала власну ріелтерську фірму. Відділення було не зовсім вдалим і відносини з керівництвом первісної фірми дещо зіпсувалися.

Керівництво нової фірми звернулося в цю ж фірму з пропозицією взяти їх також на бухгалтерське обслуговування. Формально договори не є ексклюзивними. Конфлікту інтересів по суті теж немає, оскільки (хоча вони і конкуренти між собою) послуги, що надаються їм, не вступають у протиріччя між собою.

Запитання:

1. Чи етично брати на обслуговування клієнта, який "зі скандалом" відділився з вже існуючого клієнта?

Ситуація для аналізу 5. У співробітника приватного підприємства (фірма, що займається торгівлею комп'ютерів) захворів близький родич. На лікування потрібна велика сума грошей. Він зміг зібрати тільки половину. Решту суми він попросив у підприємства. Грошова сума досить велика. Якщо фірма виконає прохання співробітника, то за цим може послідувати зниження доходів і конкурентоспроможності даного підприємства. Підприємницька діяльність не замикається у вузьких рамках бізнесу, вона пов'язана з основами етики та культури. Норми цивілізаційного, культурного підприємництва – це, насамперед, чесність, відповідальність, шанобливе ставлення до людей, розуміння їхніх інтересів, дотримання етики ділових відносин, сприяння успіху інших.

Дана ситуація зачіпає інтереси всіх членів підприємства. З одного боку, співробітники фірми, жертвуючи своїми інтересами, вирішать дати необхідну суму робітнику фірми, проявлять милосердне ставлення до близького. З іншого боку, в подальшому це може викликати ряд проблем:

1. У складну ситуацію може потрапити інший співробітник цієї фірми. За принципом справедливого ставлення до кожного члена спільноти необхідно подібну ситуацію вирішувати подібним чином, що не може продовжуватися до безкінечності враховуючи обмеженість ресурсів будь-якої фірми.

2. Непередбачена ситуація спричинить жертви матеріального характеру, які не були обумовлені в статуті фірми. Це може призвести до незадоволення з боку деяких членів підприємства, що перешкодить ефективному управлінню даної організації.

3. Позитивне рішення може призвести до підвищених вимог до співробітника, який потрапив у складну ситуацію. Необумовлені вимоги можуть бути нездійсненими, і це може призвести до звільнення співробітника з фірми.

Умови вирішення даної проблеми:

1. Рішення, прийняте фірмою не повинно залежати від ділових характеристик людини, від його статусу в даній фірмі.

2. Головну увагу слід звертати не на позиції учасників ради, а на аналіз спільних інтересів.

Завдання:

1. Сформулювати можливі варіанти вирішення проблеми. Обґрунтуйте відповідь.

Тестові завдання для перевірки знань

1. Сукупність етичних норм і принципів, якими повинна керуватися організація та її члени у сфері управління та підприємництва, що охоплює явища різних порядків, – це:

а) етика бізнесу;

б) культура підприємництва.

2. Ознаками сформованої культури підприємництва є:

а) виконання соціальних функцій, наявність в організації мотивації та інтересу, наявність в організації фінансових коштів на проведення соціальних заходів;

б) інтеграція робочих цінностей в середовище підприємців; виконання соціальних функцій; наявність інноваційної активності.

в) виконання соціальних функцій; наявність діючого механізму; наявність соціальних інвестицій; наявність в організації мотивації і стійкого інтересу.

3. Залежно від галузі, регіону, специфіки виробництва виділяють такі види культури:

а) культура торгівлі; підприємництва; вигідних угод; інвестиційна;

б) культура торгівлі; підприємства; інвестиційна; адміністративна культура;

в) адміністративна культура; вигідних угод; торгівлі; інвестиційна.

4. Підприємницький етикет – це:

а) сукупність правил поведінки підприємця з конкурентами, співробітниками та іншими підприємцями;

б) сукупність правил поведінки підприємця всередині підприємства;

в) сукупність правил, норм поведінки підприємця відповідно до законодавства.

5. Стабільна культура орієнтована на:
- а) минуле, сьогодення і майбутнє;
 - б) минуле, сьогодення;
 - в) минуле.
6. Креативна культура орієнтована на:
- а) створення і впровадження нововведень;
 - б) створення та впровадження заходів на основі екстраполяції;
 - в) створення і впровадження нововведень, заснованих на маркетингових дослідженнях.
7. Адміністративна культура властива:
- а) дрібним фірмам;
 - б) середнім фірмам;
 - в) великим фірмам.
8. Яка культура характеризується орієнтуванням на майбутнє:
- а) адміністративна;
 - б) інвестиційна;
 - в) стабільна?
9. Культура процесу властива:
- а) плановому відділу;
 - б) банкам;
 - в) бухгалтерам.
10. Яка культура забезпечує імідж і престиж підприємствам:
- а) культура старанної роботи;
 - б) культура підприємництва;
 - в) культура великих ставок?
11. Культура торгівлі характеризується:
- а) великим ризиком і швидкою реакцією;
 - б) швидкою реакцією і малим ризиком;
 - в) повільною реакцією і малим ризиком?
12. Ця культура націлена на найближче майбутнє і вирішує проблеми на основі екстраполяції і можливостей:
- а) культура процесу;
 - б) реактивна культура;
 - в) оптиціпаційна культура;
 - г) креативна культура.
13. Культура виникла в умовах великого інвестиційного ризику – це:
- а) стабільна культура;
 - б) культура процесу;
 - в) культура великих ставок.

14. Оптиціпаційна культура спрямована на:

- а) організацію;
- б) тільки на підрозділ;
- в) правильні відповіді а) і б).

15. Недоліками культури великих ставок є:

- а) швидке реагування;
- б) відсутність мобільності;
- в) повільне реагування.

Змістовий модуль 2.

"Механізми реалізації соціальної відповідальності бізнесу"

Тема 4. Документальне забезпечення СВБ

4.1. Документи, що регулюють соціальну відповідальність бізнесу на глобальному рівні.

4.2. Міжнародні стандарти регулювання взаємовідносин між суб'єктами та об'єктами соціальної відповідальності бізнесу.

4.3. Характеристика моделей загального управління якістю на підприємстві.

4.4. Документальне забезпечення соціальної відповідальності бізнесу на підприємстві.

Питання для самостійного опрацювання

4.1. Практичне застосування міжнародних стандартів соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

4.2. Основні вимоги стандартів серії ISO 9000, ISO 14000 та стандарту OHSAS 18000.

4.3. Роль та значення моделей управління якістю в діловій практиці.

4.4. Принципи та переваги від впровадження програм якості та постійного удосконалення.

Література: основна [5; 13; 16; 20]; додаткова [27; 28; 30; 32].

Тестові завдання для перевірки знань

1. Які принципи входять у ISO 26000:

- а) етична поведінка;
- б) оперативність;
- в) соціальна відповідальність;
- г) дотримання прав людини?

2. До принципів премії Болдриджа не відноситься:

- а) стратегічне планування;
- б) лідерство;
- в) цінність працівника;
- г) системний погляд.

3. Завдання премії поширити принципи безперервного вдосконалення на базі філософії управління якістю в масштабах всієї компанії, заохочуючи організації, які досягли успіху в розробці власних підходів до управління якістю та застосуванні статистичних методів контролю якістю це:

- а) премія Болдриджа;
- б) премія Демінга.

4. Оцінні критерії премії Болдриджа:

- а) базові категорії;
- б) унікальна практика;
- в) роль нижчого керівництва;
- г) роль вищого керівництва.

5. Рівні документального забезпечення СВБ:

- а) глобальний, локальний;
- б) міжнародний, локальний;
- в) глобальний, галузевої.

6. Процедура складання звітності про соціальну діяльність підприємства, яка передбачає використання окремих спостерігачів зовнішньої аудиторії це:

- а) соціальна звітність;
- б) соціальний аудит;
- в) соціальний рейтинг.

7. Що є зовнішнім стандартом ISO 26000:

а) керівництво за принципами і стандартами захисту навколишнього середовища від негативного впливу;

б) керівництво за принципами, проблемам і способам інтеграції соціально відповідальної поведінки в стратегії;

в) керівництво з дотримання принципів соціальної відповідальності?

8. Відповідно до якого стандарту здійснюється забезпечення надійних умов захисту здоров'я персоналу:

- а) ISO 14000;
- б) OHSAS 18000;
- в) SA 8000?

9. Проблеми, які вирішує стандарт ISO 26000:

а) права людини, трудові практики, навколишнє середовище, сумлінні практики, проблеми, пов'язані зі споживачами;

б) права людини, навколишнє середовище, проблеми, пов'язані з соціальною відповідальністю;

в) трудові практики, права людини, проблеми, пов'язані з розвитком корпоративної культури.

10. Національні моделі (премії) управління якістю – це:

а) механізм соціальної відповідальності;

б) механізм використання міжнародних стандартів;

в) механізм, використання якого допомагає прийняти компаніям філософію якості.

11. До моделей управління якістю відносять:

а) принцип Демінга;

б) принцип Демінга, премія Болдріджа;

в) міжнародні стандарти ISO 26000 та ISO 9000.

12. Які групи показників має премія Демінга:

а) базові категорії, унікальна практика, роль вищого керівництва;

б) базові критерії, лідерство, бізнес результати;

в) унікальна практика, роль вищого керівництва, стратегічне планування.

13. Процедура подання звітів, яка передбачає використання окремих наглядачів зовнішньої аудиторії – це:

а) соціальна відповідальність;

б) соціальний рейтинг;

в) соціальний аудит;

г) соціальний звіт.

14. Розроблений експертами стандарт ISO 26000 складається з 6 груп. Який із варіантів переліку груп правильний:

а) споживачі, держава, промисловість, працівники, неурядові організації, міжнародні організації;

б) організації надають послуги і провідне дослідження у сфері соціальної відповідальності, держава, неурядові організації, споживачі, промисловість, працівники;

в) організації надають послуги і провідне дослідження у сфері соціальної відповідальності, держава, споживачі, профспілки, акціонери, працівники?

15. Чи є застосування ISO 26000 обов'язковим для всіх організацій усіх типів:

- а) так, він призначений для добровільного застосування;
- б) ні, він має загальнообов'язковий характер?

16. Який із варіантів передбачає найбільш повний і достовірний перелік принципів ISO 26000:

а) прозорість, підзвітність, етична поведінка, повага інтересів сторін, дотримання верховного закону, дотримання прав людини, дотримання міжнародних норм поведінки;

б) прозорість, чіткість, лояльність, етична поведінка, дотримання верховного закону;

в) дотримання прав людини та етична поведінка, підзвітність, прозорість?

17. Що передбачає вирішення ISO 20000 щодо такої проблеми, як участь у житті суспільства та його розвиток:

а) створення зайнятості, участь у культурному та спортивному житті, соціальні інвестиції;

б) створення зайнятості, задоволення скарг, цивільні та демографічні права?

18. Мета національної премії за якістю Болдриджа:

а) покликана поширювати філософію якості, вимоги до вдосконалення якості, сприяти обміну інформацією про успішні стратегії поліпшення якості;

б) покликана поширити філософію якості, інноваційні технології, переваги відкритої конкуренції.

19. Які критерії Болдриджа вказані правильно:

а) лідерство, стратегічне планування, орієнтації на ринок, на споживача, важливість людських ресурсів, оперативне управління;

б) орієнтація на результат, лідерство та відповідність цілям, управління на основі фактів?

Тема 5. Оцінка соціальної відповідальності бізнесу

6.1. Сутність поняття "соціальний звіт", необхідність та етапи процесу його складання.

6.2. Класифікація показників оцінки соціальної відповідальності бізнесу.

6.3. Сутність поняття "соціальні інвестиції".

6.4. Методи оцінки соціальних інвестицій.

Питання для самостійного опрацювання

6.1. Внутрішній аудит. Корпоративний звіт щодо реалізації програм соціальної відповідальності: заходи щодо роботи з персоналом, охорони здоров'я та безпечних умов праці, соціально-відповідальної реструктуризації, природоохоронної діяльності та ресурсозбереження, розвитку місцевої громади.

6.2. Порядок проведення зовнішнього аудиту соціальної відповідальності.

6.3. Структура галузевих соціальних інвестицій.

6.4. Ефективність від впровадження екологічно вигідних технологій та вторинної переробки продукції.

Література: основна [7; 14; 20]; додаткова [31; 32].

Практичні завдання для самостійного виконання

Завдання 1

Оцінити ступінь комплексності та повноти соціальної відповідальності бізнесу для п'яти підприємств хімічної галузі за допомогою розрахунку якісного індексу соціальних інвестицій. Визначити лідерів і аутсайдерів, виявити відповідні "вузькі місця", тобто ті ознаки, які становлять для компаній найбільшу проблему. Вихідні дані для розрахунку наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Вихідні дані для розрахунку

Перелік елементів, що входять до складу соціальної відповідальності	Наявність перелічених складових (1 – елемент присутній; 0 – елемент відсутній) / ступінь наявності даного елемента на підприємстві (%)				
	1	2	3	4	5
1	2	3	4	5	6
Інституційне оформлення стратегії СВБ					
Складання соціального (не фінансового) звіту	1/70	0	1/60	0	0
Наявність підрозділу, який відповідає за реалізацію соціальних програм	0	1/50	0	1/60	0
Наявність колективного договору	1/100	1/100	1/100	1/100	1/100

1	2	3	4	5	6
Система обліку соціальних заходів					
Впровадження міжнародних стандартів соціальної звітності	0	1/40	0	1/60	0
Оцінка ефективності соціальних інвестицій	1/20	0	0	1/10	0
Приклади соціальних програм у ЗМІ та Інтернеті (інформування суспільства з метою передавання позитивного досвіду, реклами, репутації та іміджу компанії)	1/15	1/40	0	0	1/30
Комплексність здійснюваних соціальних інвестицій					
Розвиток персоналу підприємства	1/50	0	0	1/5	1/25
Охорона здоров'я та праці персоналу	1/30	1/10	0	0	1/18
Наявність соціального пакета	1/15	0	1/45	1/15	0
Природоохоронна діяльність та ресурсозбереження	0	0	1/50	1/20	1/12
Підтримка добросовісної ділової етики	0	1/50	0	1/30	1/20
Розвиток місцевої громади	0	1/45	0	1/10	0
ІК					

Якісний індекс соціальних інвестицій для і-тої компанії ІК (і) показує рівень комплексності соціальної діяльності компанії (одиниця виміру – відсотки) і розраховується таким чином:

$$IK(i) = \left(\frac{i}{m} \sum_{j=1}^m X_{ij} \right) \times 100\%, \quad (1)$$

де X_{ij} – булева змінна, що приймає значення 1, якщо j-та ознака присутня у і-ій компанії, і дорівнює 0, якщо ця ознака відсутня;

m – число ознак, за якими оцінюється соціальна діяльність компаній.

Якісний індекс соціальних інвестицій для j-ої ознаки ІК (j) – ступінь присутності даної якісної ознаки у статистичній вибірці компаній-респондентів (одиниця виміру – відсотки) і розраховується наступним чином:

$$IK(j) = \left(\frac{j}{n} \sum_{i=1}^n X_{ij} \right) \times 100\%, \quad (2)$$

де n – число компаній, що беруть участь в обстеженні.

Загальний якісний індекс соціальних інвестицій ІК показує рівень комплексності соціальної діяльності обстежуваної сукупності компаній (одиниця виміру – відсотки) і розраховується таким чином:

$$IK(j) = \left(\frac{i}{n} \frac{\sum_{j=1}^m \sum_{i=1}^n X_{ij}}{\sum_{i=1}^n X_{ij}} \right) \times 100\% . \quad (3)$$

Чим більше значення індексу, тим цілісніше соціальна політика компаній. Порівняння індексів ІК (i) для різних компаній дозволяє визначити лідерів і аутсайдерів за показником комплексності організації процесу соціального інвестування. Порівняння індексів для різних ознак дозволяє виявити відповідні "вузькі місця", тобто ті ознаки, які становлять для компаній найбільшу проблему.

Завдання 2

Оцінити рівень соціальної відповідальності на маслозаводі в динаміці, виходячи з таких параметрів: якості продукції; частки корупційних витрат у загальних витратах підприємства; повноти виконання обов'язків, закріплених у трудовому договорі; кількості своєчасно оброблених рекламаций. Вихідні дані наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Вихідні дані для розрахунку показників

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1	2	3	4	5
1. Кількість бракованих товарів, із них:				
масло, кг	89	95	85	120
сир, кг	45	52	38	48
2. Ціна виробу, грн				
масла, за грн/шт	50,50	65,90	69,80	72,50
сир, грн /кг	49,50	55,40	58,50	62,40
3. Заборгованість із виплати заробітної плати, (кількість випадків/рік)	0	2	2	5
4. Незаконне звільнення працівників, кількість випадків	1	0	3	2

1	2	3	4	5
5. Кількість випадків, коли прийом на роботу не був оформлений наказом або розпорядженням	5	0	3	6
6. Кількість випадків, коли встановлено випробування під час прийому на роботу особам, яким випробування за законом не встановлюється (надходять на роботу за конкурсом, вагітні жінки, неповнолітні, обрані на виборну посаду на оплачувану роботу, вперше надходять на роботу після закінчення навчальних закладів професійного навчання)	0	4	3	5
7. Прийом працівників без наявності обов'язкових для них документів (санітарна книжка для працівників підприємств харчової промисловості), кількість випадків	3	2	4	2
8. Порушення, пов'язані з наданням працівникам відпусток меншої тривалості, ніж встановлена трудовим законодавством, а також із ненаданням працівникам, зайнятим на роботах із шкідливими умовами праці, щорічних оплачуваних відпусток та додаткових оплачуваних відпусток, кількість випадків	8	7	4	7
9. Витрати, пов'язані з переоцінкою реальної вартості основних фондів, тис. грн	450	232	664	528
10. Витрати, пов'язані з прискоренням отримання будь-яких документів, тис. грн	46	32	43	47
11. Своєчасність обробки рекламаций, %	30	40	38	58
12. Аргументовані відповіді за рекламациями, %	90	70	68	90
13. Обсяг випуску продукції, тис. грн	4145	4365	5762	5129
14. Загальні витрати підприємства, тис. грн	2134	2145	3512	3518

Методичні рекомендації до виконання завдання

1. Рівень якості продукції оцінюється як % бракованої продукції в загальному обсязі випуску продукції.
2. Частка корупційних витрат розраховується як сума корупційних витрат відносно до загальних витрат підприємства.
3. Повнота виконання обов'язків, закріплених у трудовому договорі, оцінюється на основі кількості випадків у % співвідношенні.
4. Кількість рекламаций розраховується як середнє значення показників своєчасності та аргументованості.

Інтерпретація отриманих результатів здійснюється відповідно до табл. 4.

Таблиця 4

Інтерпретація отриманих результатів

Кількість рекламаций, %	Кількість браку у загальному обсязі продукції, %	Відхилення від умов трудового договору, %	Частка корупційних витрат у загальних витратах підприємства, %	Характеристика якості забезпечення соціальної відповідальності
Більше 99,7	0 – 0,5	0 – 0,1	Менше 1	Дуже висока якість
98 – 99,7	0,5 – 4	0,1 – 1	1 – 10	Висока якість
90 – 98	4 – 7	2 – 4	10 – 15	Вище середньої
80 – 90	7 – 15	4 – 7	15 – 20	Середня
60 – 80	15 – 25	7 – 10	20 – 40	Нижче середньої
Менше 60	Більше 25	Більше 10	Більше 40	Неприпустимо низька

Завдання 3

Оцінити рівень соціальних інвестицій на підприємствах хімічної галузі на основі розрахунку показників: індикатору та комплексного індексу соціальних інвестицій. Вихідні дані наведено у табл. 5.

Таблиця 5

Вихідні дані для розрахунку

Показники, тис. грн	Підприємство 1	Підприємство 2
Витрати підприємств на:		
розвиток персоналу	43,2	0
доброчинність	68,3	0
вирощування багаторічних насаджень	0	37,6
будівництво об'єктів соціальної сфери	264,8	326,8
організацію відпочинку співробітників та їх дітей	234,5	0
Виплата екологічного податку	16,5	17,2
Витрати виробничого призначення	1 457,9	1 328,5
Чистий прибуток	323,5	215,4

Методичні рекомендації до вирішення завдання

Індикатор соціальних інвестицій та комплексний індекс соціальних інвестицій розраховується за формулами:

$$KI = (T + OK + CP) / PB, \quad (4)$$

де KI – комплексний індекс соціальних інвестицій;

T – всі сплачені податки;

OK – обсяг інвестицій в основний капітал;

CP – соціальні інвестиції;

PB – поточні витрати виробничого призначення.

Індикатор соціальних інвестицій:

$$IS = CP / ЧП, \quad (5)$$

де, ЧП – чистий прибуток.

Інвестиції в основний капітал – сукупність витрат, спрямованих на створення та відтворення основних засобів (нове будівництво, розширення, а також реконструкція та модернізація об'єктів, які призводять до збільшення первісної вартості об'єктів, придбання машин, обладнання, транспортних засобів, вирощування багаторічних насаджень і т. д.).

Завдання 4

Аналіз соціальної відповідальності здійснюється кількісними та якісними методами. Якісні методи враховують оцінку на основі опитувань. Розробити анкету (опитувальний лист) для суб'єктів СББ підприємства з виробництва лаків та фарб "Фронт", що розташоване в центрі великого міста. У результаті даного опитування необхідно отримати інформацію щодо рівня задоволеності респондентів соціально відповідальними діями підприємства. Анкета повинна бути розроблена окремо для кожного з суб'єктів СББ, серед яких: працівники, споживачі, постачальники або інші ділові партнери, місцева громада.

Під час розробки розробці необхідно користуватися такими правилами:

- 1) визначення об'єкта опитування (споживачі, покупці, посередники тощо);
- 2) визначення мети анкети;

3) визначення способу опитування (особисто, за допомогою телефону або пошти);

4) встановлення частоти опитування (разова, періодична, регулярна);
Оформити анкету у вигляді документа.

Тема 6. Стратегічні аспекти соціальної відповідальності бізнесу

5.1. Етапи формування стратегії соціальної відповідальності бізнесу.

5.2. Конкурентні переваги, перешкоди під час впровадження соціальної відповідальності бізнесу та шляхи їх подолання.

5.3. Сутність типів та напрямів стратегічних програм соціальної відповідальності бізнесу.

5.4. Сутність підходів до реалізації стратегічних програм.

Питання для самостійного опрацювання

5.1. Слабкі та сильні сторони розвитку руху у сфері соціальної відповідальності в Україні.

5.2. Стратегічні цілі та політика організацій у сфері соціальної відповідальності.

5.3. Зарубіжний досвід ведення соціальної відповідальності.

5.4. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні – проблеми та перспективи.

Література: основна [2; 3; 9; 18; 19]; додаткова [21; 24; 25; 28].

Практичні завдання для самостійного виконання

Завдання 1

Для невеликого підприємства, що займається виробництвом одноразового посуду, для банку та для мережі ресторанів швидкого харчування обрати найбільш підходящу серед запропонованих, програму зовнішньої соціальної відповідальності, серед таких, як: Програма ресурсозбереження; Програма природоохоронної діяльності; Програма меценатства та спонсорства; Програма якості та удосконалення на основі принципів TQM. Обґрунтувати відповідь, описати конкретні заходи щодо реалізації кожної з програм та заповнити табл. 6.

Таблиця 6

Заходи, щодо реалізації Програм у банку (приклад)

Програма природоохоронної діяльності	Програма меценатства та спонсорства	Програма якості та удосконалення на основі принципів TQM
1.	1.	1.
2.	2.	2.
...

Завдання 2

Розробити план заходів щодо реалізації стратегії соціальної відповідальності бізнесу на підприємстві харчової промисловості, враховуючи як зовнішню, так і внутрішню соціальну відповідальність. Заповнити табл. 7.

Таблиця 7

План заходів щодо реалізації стратегії СВБ (приклад)

№ п/п	Зміст заходу	Строк виконання	Бюджет, грн	Відповідальні виконавці
1	Програма "Соціальний пакет"			
1.1				
...				
2	Програма "Розвиток персоналу"			
2.2				
...				
3	Програма "Меценатство та спонсорство"			

Тема 7. Національні моделі соціальної відповідальності бізнесу

7.1. Сутність і характеристика американської моделі соціальної відповідальності бізнесу.

7.2. Особливості Європейської моделі соціальної відповідальності бізнесу. Переваги моделі "досконалості" Європейського фонду управління якістю (EFQM).

7.3. Особливості реалізації соціальної відповідальності бізнесу в країнах Сходу.

7.4. Здійснення соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Питання для самостійного опрацювання

7.1. Досвід зарубіжних країн щодо впровадження систем менеджменту соціальної відповідальності.

7.2. Міжнародні ініціативи впровадження норм соціальної відповідальності в організаціях малого та середнього бізнесу.

7.3. Порівняльний аналіз моделей соціальної відповідальності.

Література: основна [1; 10; 11; 13; 16; 18; 19]; додаткова [28 – 30].

Практичні завдання для самостійного виконання

Завдання 1

На основі вивчення лекційного матеріалу та літературних джерел, визначити сутність, основні характеристики та відмінності моделей соціальної відповідальності бізнесу, заповнити табл. 8.

Таблиця 8

Характеристики моделей соціальної відповідальності

Назва моделі	Сутність	Відмінні риси

Завдання 2

На прикладі конкретних ситуацій, визначити, яку з національних моделей соціальної відповідальності використовують у зазначених банках:

1. Прикладом втілення даної моделі соціально відповідальної поведінки компанії може бути соціальна політика деяких банків, що функціонують на території України. Наприклад Uni Credit Bank розглядає соціальну відповідальність саме як спонсорську та філантропічну, певна частина прибутку спрямовується на спонсорство та меценатство. Об'єктом окремої уваги банку є діти, молодь, учасники та інваліди війни, освіта, охорона здоров'я та спорт.

Що стосується Райффайзен Банку Аваль, то сприймаючи КСВ як комплексне поняття, керівництво української дочірньої компанії все ж особливу увагу приділяє саме філантропії, про що свідчить інформація представлена на сайті банку. Основний акцент у благодійній діяльності банку – це підтримка дитячих закладів для сиріт та дітей із проблемних сімей, а також дитячих лікувальних закладів. Крім того, банк активно підтримує проекти, спрямовані на розвиток культури та духовності українців.

Цієї ж моделі соціально відповідальної поведінки дотримується Профінвестбанк, що входить в одну з найбільших груп із фінансових послуг в Єврозоні. Соціальна політика групи спрямована на підтримку благодійних проектів, меценатство класичної музики й розвиток регбі в усьому світі.

Не чужою є подібна практика й таким українським банкам, як Родовід і Фінанси та Кредит, що роблять основний акцент у своїй діяльності на меценатські проекти. Слід також зазначити, що деякі українські банки зазначаючи у власній політиці соціальної відповідальності більш широкі межі її впровадження, все одно на практиці основну увагу приділяють саме філантропії.

Вищезазначені приклади політик КСВ банків, що пов'язані з допомогою дітям, реконструкцією національних історичних пам'ятників, фінансуванням гуманітарних проектів, проектів із будівництва і устаткування дитячих лікарень, підтримкою національної культури є відповідним підтвердженням дієвості і ефективності даної моделі соціальної відповідальності.

2. Даної моделі соціальної відповідальності намагається дотримуватися банк "Хрещатик", який розглядає соціальну відповідальність як інвестиції в суспільство та у власне майбутнє. Керівництво банку вбачає своєю першочерговою соціальною відповідальністю міжнародну конкурентоспроможність банку задля отримання відповідного прибутку та зростання компанії. Другим пріоритетом банку як соціально відповідальної одиниці є отримання прибутків шляхом, який є і соціально, й екологічно відповідальним. Третім та найбільш видимим шляхом реалізації соціальної відповідальності банку є підтримка соціальних проектів. У принципах банку виділено внутрішню та зовнішню відповідальність.

До внутрішньої корпоративної соціальної відповідальності належать:

- управління та розвиток людських ресурсів через освітні програми і програми підвищення кваліфікації кадрів;
- охорона здоров'я працівників та безпека праці;
- додаткове медичне та соціальне страхування співробітників;
- недержавне пенсійне забезпечення працівників;
- стабільність заробітної плати;
- надання допомоги працівникам у критичних ситуаціях.

До зовнішньої корпоративної соціальної відповідальності належать:

- співпраця з місцевими громадами та місцевою владою;
- взаємини з бізнес-партнерами, постачальниками і споживачами;
- відповідальність перед клієнтами за якість наданих послуг;
- дотримання прав людини;
- спонсорство і благодійність;
- сприяння в охороні навколишнього середовища.

3. Дана модель соціальної відповідальності передбачає соціальну згуртованість на рівні компанії і ділову згуртованість на рівні індустріальної групи.

Для даної моделі характерною є активна роль держави, яка впродовж тривалого часу брала участь у стратегічному плануванні бізнесу. Управління бізнесом, відповідно до даної моделі, не може обмежуватися тільки організаційним розвитком і отриманням прибутку. Воно має базуватися на

правильному сприйнятті буття, суспільства і навколишнього світу, усвідомленні своєї відповідальності перед суспільством і прагненні до прогресу цивілізації в цілому.

Ще у 1956 р. у документах групи "Донкай", зокрема в Декларації "Відповідальності керівників бізнесу перед суспільством", корпорацію проголошено громадською організацією. На менеджерів покладался обов'язок стежити за підтримкою рівноваги між акціонерами і робочими, постачальниками та споживачами. Також декларувалося соціальне призначення і соціальна відповідальність організації в рамках усього суспільства.

10. Рекомендована література

10.1. Основна

1. Бізнес-освіта як бізнес: Якість послуг і соціальна відповідальність: Матеріали П'ятої щорічної міжнар. конф. "Розбудова менеджмент-освіти в Україні", (м. Харків, 13 – 15 листопада 2003 року); Українська асоціація з розвитку менеджменту і бізнес-освіти. – К. : Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні, 2003. – 327с.

2. Виссема Х. Менеджмент в подразделениях фирмы: предпринимательство и координация в децентрализованной компании / Х. Виссема ; пер. с англ. Н. А. Нуреева. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 288 с.

3. Виссема Х. Управление бизнес-единицами: децентрализация предпринимательства / Х. Виссема // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – № 4. – С. 51–63.

4. Витковская Л. Социальная ответственность бизнеса и государства в обществе / Л. Витковская // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 4. – С. 41–49.

5. Глухачов Є. Ф. Задоволення соціальних потреб населення як умова підвищення його довіри до влади : монографія / Є. Ф. Глухачов. – Х. : Магістр, 2005. – 182 с.

6. Гончарова С. Ю. Критерії оцінки соціально відповідального бізнесу / С. Ю. Гончарова, Н. В. Водницька // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2008. – № 2 (27). – С. 188–190.

7. Гончарова С. Ю. Соціальна відповідальність та роль компенсаційного пакету в її формуванні / С. Ю. Гончарова, Н. В. Водницька // Наукові праці Донецького національного технічного університету. – Серія : Економічна. Вип. 103-2. – Донецьк : Б. в., 2006. – С. 111–118.

8. Дороніна М. С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства : монографія / М. С. Дороніна. – Х. : Вид. ХДЕУ, 2002. – 432 с.

9. Коник Д. Л. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні : матеріали експертного дослідження / НАН України ; Інститут соціології ; Фонд "Інтелектуальна перспектива" ; Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) / Д. Л. Коник, М. В. Олійник, Ю. О. Привалов – К. : Батискаф, 2002. – 71 с.
10. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за освітньо-професійною програмою магістра за спец. "Фінанси і кредит" / О. Гирик, О. Денис, О. Дубовик та ін. – К. : УБС НБУ, 2009. – 258 с.
11. Лазоренко О. Корпоративна соціальна відповідальність в Україні : експертна думка : зб. статей та рекомендацій / О. Лазоренко. – К. : Стилос, 2007. – 152 с.
12. Лановенко Е. Компенсационный пакет: от каждого по способностям, каждому – по труду / Е. Лановенко // Справочник кадровика. – 2004. – № 1. – С. 85–89.
13. Лебедева Л. Опыт США: государственная политика в социально-трудовой сфере / Л. Лебедева // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – № 5. – С. 43–50.
14. Назарова Г. В. Управління соціально-трудовою сферою підприємства : монографія / Г. В. Назарова, С. Ю. Гончарова, Н. В. Водницька. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 328 с.
15. Петрунин Ю. Ю. Этика бизнеса / Ю. Ю. Петрунин, В. К. Борисов. – М. : Дело, 2001. – 354 с.
16. Соболева И. Социальная ответственность бизнеса: глобальный контекст и российские реалии / И. Соболева // Вопросы экономики. – 2005. – № 10. – С. 90–102.
17. Сосновыи А. Компенсационный пакет : содержание, структура, особенности создания / А. Сосновыи // Московский психологический журнал. – № 8. – С. 42.
18. Сохацька О. М. Корпоративне управління в Україні : теоретико-методологічні аспекти : монографія / О. М. Сохацька, Н. П. Тарнавська. – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – 359 с.
19. Социальный портрет бизнеса : путеводитель по социальным программам российского бизнеса. – М. : The Platzdarm Group ; Альпина Бизнес Букс, 2004. – 196 с.
20. Хоружий Г. Ф. Моральний вимір економіки: соціальна відповідальність бізнесу та економічна ефективність : монографія / Г. Ф. Хоружий. – К. : УБС НБУ, 2009. – 255 с.

10.2. Додаткова

21. Беляева И. Ю. Корпоративная социальная ответственность: управленческий аспект : монография / И. Ю. Беляева ; под общ. ред. док. экон. наук, проф. И. Ю. Беляевой, док. экон. наук, проф. М. А. Эскиндарова. – М. : КНОРУС, 2008. – 205 с.

22. Зверева І. Професійний етичний кодекс – нагальна вимога часу: [Правове забезпечення соціальної роботи] / І. Зверева // Соц. робота в Україні : теорія і практика. – 2003. – № 3. – С. 33–40.

23. Китчин Т. Корпоративная социальная ответственность: в фокусе бренд / Т. Китчин // Менеджмент сегодня. – 2003. – № 5. – С. 24.

24. Коновалова Л. Н. Управление социальными программами компании / Л. Н. Коновалова, М. И. Корсаков, В. Н. Якимец ; под ред. С. Е. Литовченко. – М. : Ассоциация менеджеров, 2003. – 152 с.

25. Корсаков М. И. Корпоративная социальная ответственность : общественные ожидания / С. Е. Литовченко, М. И. Корсаков. – М. : Ассоциация менеджеров, 2003 – 208 с.

26. Палацци М. Корпоративная социальная ответственность и успех в бизнесе / М. Палацци, Дж. Статчер. – М., 1997. – 174 с.

27. Роббинс С. П. Менеджмент / С. П. Роббинс, М. Коултер ; пер. с англ. – 6-е изд. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2004. – 192 с.

28. Фиглин Л. Модель управления качеством социальной ответственности организации / Л. Фиглин // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – № 2. – С. 34.

29. Фитч Г. Х. Корпоративная ответственность перед обществом : корпоративный социальный отчет / Г. Х. Фитч // Рекомендации Ассоциации менеджеров. – 2005. – С. 24.

30. Шохин А. Н. Нефинансовые отчеты компаний, работающих в России: практика развития социальной отчетности. Аналитический обзор / А. Н. Шохин. – М. : РСПП, 2006. – 108 с.

31. Етичний кодекс українського педагога [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://ostriv.in.ua/index.php?>

32. Рудакевич М. І. Ідейні основи та нормативні стандарти етики державних службовців країн Європейського Союзу [Електронний ресурс] / М. І. Рудакевич, 2007. – Режим доступу : URL:<http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DUTP/2006-1/txts/DERJAVNA%20SLUJBA/06rmikes.pdf>.

